

دانشگاه پیام نور کرج

پایان نامه

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد در رشته
حقوق جزا و جرم شناسی

دانشکده علوم انسانی

گروه حقوق

عنوان پایان نامه :

رویه قضایی محاکم کیفری استان کرمان در رابطه

با جرایم پزشکی در سال 1386

استاد راهنما:

دکتر نریمان فاخری

استاد مشاور:

دکتر فاطمه سوهانیان

نگارش :

مرضیه زین الدینی

زمستان 89

آن که نیکی ببند و سپاس نگوید، جز به ناکامی عایدش نمی گردد.

سپاسگزارم از:

پروردگارم، که همواره قاصر از شکر لطف و عنایت بی حد اویم.

و سپاسگزارم از:

استاد بزرگوار و گرانقدرم جناب آقای دکتر نریمان فاخری که مسئولیت راهنمایی این پایان نامه را متقبل گشته اند و از دریای بیکران علم و تواضع ایشان بهره ها برده ام.

بوسه باران می نمایم دستان مهرآگین استاد فاضلم سرکار خانم دکتر فاطمه سوهانیان را که به عنوان استاد مشاور تا پایان راه همراهم بودند و مرهون الطاف فراوان ایشان می باشم.

تقدیم به:

همسر بزرگوارم که با سعه ی صدر در تمامی مراحل تحصیل از دبیرستان تا کنون
یاور و همراهم بوده اند.

و تقدیم به :

فرزندان عزیزم «امینه، حسن، عاطفه و عارفه» که برایم هم دوست هستند و هم
معلم و راهنما

چکیده

رویه قضایی تصمیم مکرر قضایی است که در موارد مشابه به لحاظ الزام معنوی و یا الزام قانونی مبنای حکم مرجع قضایی قرار می گیرد. رویه قضایی تا به آن پایه اهمیت دارد که بنیاد حقوقی بعضی از کشورها بر پایه آن استوار بوده و هست و عمیق ترین و ظریف ترین روابط حقوقی را شکل می دهد.

در حقوق جزای پزشکی، جرایم پزشکی که شامل هر نوع فعل و ترک فعلی است که قانونگذار آن را جرم شناخته و برای آن مجازات تعیین کرده است و موجبات برهم خوردن نظم و امنیت در جامعه و مسئولیت مرتکبین آن را فراهم می آورد مورد مطالعه قرار می گیرد.

منظور از کلمه پزشکی مطابق ماده 15 قانون تشکیل وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی شامل کلیه رشته های پزشکی و پیراپزشکی می شود. از نظر عملی شیوه رسیدگی به پرونده های پزشکی در دادسرای عمومی و انقلاب بدین کیفیت است که پس از طرح شکایت اولیه توسط شاکی و ارجاع به احدی از قضات دادسرا، شکایت نامبرده استماع گردیده و سپس دستورات مقتضی در جهت اخذ پرونده بالینی و یا متوفی صادر می گردد. با ارایه پرونده بالینی به شعبه شاکی به کمیسیون تخصصی پزشکی با توجه رشته مورد شکایت معرفی تا کمیسیون مذکور نسبت به اعلام قصور و یا عدم قصور پزشک یا کادر پزشکی و نیز تعیین میزان ارش و دیه اقدام کند و چنانچه ابهامی در رسیدگی به پرونده وجود داشته و پس از اظهار نظر توسط کمیسیون، چنانچه حکایت از عدم قصور پزشک و یا کادر درمانی معالج باشد به شاکی ابلاغ تا چنانچه اعتراضی داشته باشد در موعد مقرر قانونی به شعبه ارایه کند. و بر فرض پذیرش اعتراض پرونده در کمیسیون تجدیدنظر بررسی می گردد و چنانچه نظریه کمیسیون حکایت از قصور پزشک معالج و یا کادر پزشکی باشد، مقام قضایی ضمن ابلاغ رأی طی مراحل قانونی چنانچه قرار مجرمیت در خصوص موضوع صادر شده باشد با تنظیم کیفرخواست پرونده به دادگاه ارسال می گردد. جرایمی که ممکن است توسط پزشک صورت گیرد یا ناشی از اقدامات پزشکی است مثل سقط جنین، پیوند اعضا و... و یا در ارتباط با وظایف شغلی وی می باشد مانند افشاء سر، گواهی خلاف واقع و... که این جرایم وهم چنین صلاحیت دادگاهها در رسیدگی به این جرایم مورد بررسی قرار می گیرد.

کلید واژه: رویه قضایی، جرایم پزشکی، محاکم قضایی صلاحیت دار، سازمان نظام پزشکی

فهرست

صفحه	عنوان
1	مقدمه
2	الف.تعریف مسأله و بیان سؤال های اصلی تحقیق
3	ب.فرضیه های تحقیق
3	ج.سابقه و ضرورت انجام تحقیق
3	د.هدف ها
3	ه .کاربرد تحقیق
4	و.استفاده کنندگان از نتیجه پایان نامه
4	ز.جنبه جدید و نوآوری طرح
4	ح.چارچوب طرح تحقیق
4	ط.مراحل اجرای طرح
5	ی.روش ها و ابزار جمع آوری اطلاعات
6	فصل نخست:تعاریف ،مفاهیم و پیشینه جرایم پزشکی
7	گفتار نخست:تعاریف و مفاهیم
7	1-جرم
7	2-خطا
8	3-خلاف
8	4-تخلف
9	5-تخلف انضباطی
9	6-مسئولیت
10	7-غفلت
11	8-قصور
11	9-تقصیر
12	گفتار دوم:تاریخچه جرایم پزشکی
13	مبحث نخست:جرایم پزشکی در اسلام
14	مبحث دوم:جرایم پزشکی در ایران باستان

15	مبحث سوم: جرایم پزشکی در قوانین حمورابی
15	مبحث چهارم: جرایم پزشکی پس از اسلام
17	گفتار سوم: رویه قضایی
17	مبحث نخست: تعریف رویه قضایی
19	مبحث دوم: ارتباط رویه قضایی با قانون
19	مبحث سوم: تحقیقات حقوقی و رویه قضایی
19	مبحث چهارم: فواید رویه قضایی
20	مبحث پنجم: رویه قضایی وسیله تدارک نظم حقوقی در کشورهای نوین
21	مبحث ششم: درجه اعتبار رویه قضایی
23	فصل دوم: ماهیت و مبنای مسئولیت کیفری پزشکان
24	گفتار نخست: مسئولیت
24	مبحث نخست: تعریف مسئولیت
24	مبحث دوم: مفهوم مسئولیت پزشک
25	الف: مسئولیت حقوقی
25	ب- مسئولیت کیفری و مسئولیت مدنی
26	مبحث سوم: جهات تمایز مسئولیت کیفری و مدنی
29	مبحث چهارم: مسئولیت کیفری پزشک
29	الف: تعریف مسئولیت کیفری
30	ب: شناسایی مسئولیت جزایی پزشک
30	مبحث پنجم: ماهیت تعهد پزشکان
31	گفتار سوم: ارکان مسئولیت کیفری پزشکان
32	مبحث نخست: تحقق خسارت
34	مبحث دوم: فعل زیانبار
34	مبحث سوم: اثبات رابطه علیت
35	گفتار چهارم: مبنای پذیرش مسئولیت پزشک نسبت به جرایم ناشی از اعمال پزشکی
36	مبحث نخست: مبنای مسئولیت جزایی پزشک مقصر
36	مبحث دوم: سایر مصادیق قصور پزشکی
37	مبحث سوم: اقسام قصور پزشکی

46	گفتار پنجم: جرایم و تخلفات پزشکان
47	مبحث نخست: تخلف از قوانین و مقررات پزشکی و دارویی
48	مبحث دوم: تخلفات انتظامی پزشکان
49	مبحث سوم: جرم اشتراک جرم و تخلف انضباطی
49	مبحث چهارم: جرم اختلاف جرم و تخلف انضباطی
51	گفتار ششم: مصادیق تخلفات انتظامی
51	مبحث نخست: اهم تخلفات انتظامی پزشکان و صاحبان حرف وابسته
52	مبحث دوم: دخالت در امور پزشکی و دارویی
57	مبحث سوم: مبانی مسئولیت جزایی پزشک غیر مقصر (حاذق و محتاط)
58	گفتار هفتم: معافیت اعمال پزشکان و جراحان از تعقیب
59	مبحث نخست: کیفیت معافیت اعمال پزشکان و جراحان از تعقیب قضایی
60	1- اجازة قانونگذار
60	2- قصد درمان
61	3- ضرورت انجام عمل طبی
61	4- مشروعیت انجام اعمال طبی
42	5- رضایت بیمار یا اولیای قانونی
65	الف: نقش رضایت در پژوهش های علوم پزشکی
66	ب: استثنائات وارده بر اصل رضایت و براءت
68	ج: اخذ براءت
69	مبحث دوم: شرایط معافیت اعمال پزشکان و جراحان از تعقیب جزایی
69	مبحث سوم: شرایط معافیت اعمال پزشکان و جراحان از تعقیب قضایی در قانون مجازات اسلامی
69	
70	1- مشروعیت اعمال پزشکی
70	2- اخذ رضایت
72	3- رعایت موازین فنی و علمی
72	4- ضرورت تخصص پزشک
72	5- رعایت تناسب بین عمل پزشکی و نتایج احتمالی
73	6- رعایت نظامات دولتی

7-مبحث چهارم:مصادیق معافیت اعمال پزشکان و جراحان از تعقیب جزایی در قانون مجازات اسلامی	73
اعمال طبی و جراحی	73
1-عمل جراحی جلوگیری از باروری	74
2-اعمال جراحی زیبایی و یا پلاستیک	75
فصل سوم:مشخصات استان کرمان و تخلفات و جرایم پزشکی و مرجع رسیدگی به آن ها در استان کرمان	76
گفتار نخست:مشخصات استان کرمان	77
مبحث نخست:آیین رسیدگی به جرایم و تخلفات پزشکی	79
مبحث دوم:نحوه رسیدگی در محاکم	79
مبحث سوم:روش رسیدگی در هیأت های نظام پزشکی	80
گفتار دوم: تبیین جرایم و تخلفات انتظامی پزشکان و تعیین مراجع رسیدگی به آن ها	87
مبحث نخست:دسته بندی جرایم پزشکی	87
مبحث دوم:جرایم ناشی از اقدامات پزشکی	87
الف:ارتکاب عمدی قتل و صدمات بدنی در جریان اعمال پزشکی	87
1-ارتکاب قتل عمدی در جریان درمان	87
2-ایراد صدمات بدنی عمدی در جریان درمان	88
ب:ارتکاب غیرعمدی قتل و صدمات بدنی در جریان اعمال پزشکی	89
1-ارتکاب قتل و ایراد صدمات بدنی شبیه عمد در جریان درمان	89
2-ارتکاب قتل و ایراد صدمات بدنی در حکم شبه عمد در جریان درمان	91
مبحث سوم:مصادیق جرایم ناشی از اعمال پزشکی	92
الف:اوتانازی	92
ب:پیوند اعضا	93
ج:سقط جنین	95
د-انتقال خون:	98
مبحث چهارم:جرایم در ارتباط با اعمال پزشکی	98
1-گواهی خلاف واقع	99
2-مداخله غیر مجاز در امور پزشکی	100

102	3-فریفتن بیمار.....
102	4-خودداری از کمک به مصدومین.....
103	5-دادن نسخه رمز.....
103	6-افشاء سر بیماران.....
106	مبحث پنجم:تخلفات پزشکی.....
107	گفتار سوم:جرایم پزشکی و صلاحیت مراجع.....
107	مبحث نخست:صلاحیت دادگاه انقلاب.....
108	مبحث دوم :نقش پزشکی قانونی.....
112	گفتار چهارم:بررسی دلایل ارتکاب جرایم پزشکی.....
115	تلطیف و تبرئه نسبت به جرایم پزشکی.....
117	نتیجه گیری.....
119	پیشنهادات.....
123	ضمایم.....
141	منابع و مآخذ.....

مقدمه

در ادواری که درس مبانی و کلیات علم حقوق جنبه جدی و توأم با کاربرد خود را پیدا می نماید. تدریس، تحقیق، مطالعه و اندیشه در قواعد حقوقی وقتی به واقعیت نزدیک می شود که کاربرد آن در تصمیمات قضائی، ظهور پیدا کند. از تصمیمات قضائی آنچه که باقی می ماند و اضافه بر پرونده خاص به حقوق تحرک می دهد و در تحقیقات و مطالعات مورد توجه و از منابع حقوق می باشد رویه قضائی است که بقول رنه داوید مولف نظامهای بزرگ حقوقی معاصر کتابهای علمی حقوقی غالباً چیزی جز تفسیر رویه های قضائی انجام نمی دهند. رویه قضائی تا به آن پایه اهمیت دارد که بنیاد حقوقی بعضی از کشورها بر پایه آن استوار بوده و هست و عمیق ترین و ظریف ترین روابط حقوقی را شکل می دهد. آن دسته از کشورهایی که به قانون پیوسته اند و مراجع قانونگذاری آنها چهارچوب معین می کنند، باز هم نقطه تبلور حقوق را در رویه های قضائی جستجو می کنند. به عبارت دیگر هرگز قانون نمی تواند طوری تنظیم و تصویب شود که بی نیاز از

رویه قضائی باشد. گویا رویه قضایی از یک طرف مکمل قانون هست و از طرف دیگر قانون را با اجتماع و نیازهای آن سازگار می سازند. در هر یک از رشته های حقوقی که وارد شویم می بینیم با کمک رویه های قضائی می شود مواد قانون را در جهت اجرای عدالت، عینیت بخشید. رویه قضائی از این هم فراتر می رود و در یک بررسی کلی همه اقدامات مکرر مراجع قضائی را در بر می گیرد و دستوراتی که دادگاه در موارد مشابه اعمال می نماید می تواند رویه قضایی نامیده شود.

در حقوق جزای پزشکی، جرایم پزشکی که شامل هر نوع فعل و ترک فعلی است که قانونگذار آن را جرم شناخته و برای آن مجازات تعیین کرده است و موجبات بر هم خوردن نظم و امنیت در جامعه و مسئولیت مرتکبین آن را فراهم می آورد مورد مطالعه قرار می گیرد.

قبل از تصویب قانون مجازات اسلامی در سال 1361 بر اساس قانون مجازات عمومی سابق، جرایم به سه دسته اساسی: 1- خلاف 2- جنحه 3- جنایت تقسیم می شد، لیکن این تقسیم بندی با وضع قانون مجازات اسلامی در سال 1361 تغییر کرد و در حال حاضر قانون گذار جرایم را بر حسب نوع مجازات به پنج دسته تقسیم کرده است که عبارتست از:

1- حدود

2- قصاص

3- دیات

4- تعزیرات

5- مجازات های بازدارنده

بدین ترتیب قانونگذار دایره شمول خلاف و جنحه و جنایت را در قانون مجازات اسلامی تعیین نکرده است، لذا تشخیص و انطباق آن قدری دشوار به نظر می رسد.

الف. تعریف مسأله و بیان سؤالهای اصلی تحقیق

در این تحقیق رویه قضایی و آراء محاکم استان کرمان در جرائم پزشکی مورد بحث واقع می شود و سعی شده برای پرسش های زیر با استناد به قانون سازمان نظام پزشکی جمهوری اسلامی ایران و مراجعه به آرای صادره در محاکم استان کرمان و تحلیل محتوای پرونده های موجود در این محاکم پاسخ های مناسب یافت شود.

1- رویه قضایی چیست و اهمیت رویه قضایی و ارتباط آن با قانون ورأی قاضی چیست؟

- 2- منظور از جرایم پزشکی چیست و چه مواردی را شامل می شود؟
- 3- در چه صورت پزشکان از تعقیب جزایی معاف هستند؟
- 4- رسیدگی به جرایم پزشکی به عهده ی چه ارگانهایی است؟
- 5- رسیدگی به جرایم پزشکی شامل چه مراحل می شود؟

ب. فرضیه های تحقیق

مهم ترین فرضیه های پژوهش حاضر عبارتند از :

- 1- رویه قضایی شکل کلی تصمیم مکرر قضائی هست که در موارد مشابه به لحاظ الزام معنوی و یا الزام قانونی مبنای حکم مرجع قضائی قرار گیرد تعریف می شود .
- 2- در حقوق جزای پزشکی ، جرایم پزشکی که شامل هر نوع فعل و ترک فعلی است که قانونگذار آن را جرم شناخته و برای آن مجازات تعیین کرده است و موجبات بر هم خوردن نظم و امنیت در جامعه و مسئولیت مرتکبین آن را فراهم نموده است. مورد مطالعه قرار می گیرد.
- 3- اگر انجام اعمال پزشکی مشروع و متناسب با نتایج احتمالی همراه با رعایت موازین فنی و نظامات دولتی باشد و رضایت بیمار اخذ شده باشد موجب معافیت جزایی پزشک می گردد.
- 4- دادگاهها، دادرسان و سازمان نظام پزشکی با جلب نظر پزشکی قانونی از جمله ارگانهایی هستند که به جرایم پزشکی رسیدگی می کنند.
- 5- مراحل رسیدگی در هیات های انتظامی یا سازمانهای پزشکی شامل رسیدگی در هیأت بدوی انتظامی ، در صورت اعتراض به رأی رسیدگی در هیأت تجدید نظر استان و سرانجام در دادرسی انتظامی نظام پزشکی در هیات عالی انتظامی در مرحله آخر در دادگاه تجدیدنظر بررسی می گردد می شود.

ج. سابقه و ضرورت انجام تحقیق

با پیشرفت عظیم و همه جانبه دانش و فناوری پزشکی میدان عمل پزشکان به حد چشمگیری وسعت یافته است این وسعت عملکرد خود مسائل تازه ای را در ارتباط بیمار با پزشک در جامعه ما مطرح کرده است. مسأله نارضایتی، شکایت و دادخواهی بیماران از کادر پزشکی به علت تخلفات و خطاهای درمانی از مسائل مهم و حیاتی می باشد. امروزه علیرغم تلاش کارکنان بخش بهداشت

و درمان و امکانات وسیع، میزان نارضایتی و شکایت بیماران رو به افزایش نهاده است. از سوی دیگر در مواردی که پزشک مرتکب جرم یا قصوری می گردد، عده بسیار کمی از بیماران به حقوق خود آشنایی دارند.

جرایم پزشکی برخلاف بیشتر جرایم کمتر مورد تحقیق و بررسی قرار گرفته است و در بیشتر محاکم شعبه خاصی مسئول رسیدگی به این نوع جرایم نمی باشد. و رسیدگی به این جرایم مدت زمان زیادی طول می کشد و این امر موجب تضییع حقوق بیماران و هم چنین اتلاف وقت پزشکان می شود همین امر باعث شد تا نحوه رسیدگی به این نوع جرایم بررسی گردد و با استفاده از منابع معتبر و پرونده های موجود در مراجع قضایی به برخی سوالات پاسخ داده شود.

د. هدف ها

در این پژوهش هدف هایی که دنبال می شود به قرار زیر می باشند:

- گسترش تئوری مسئولیت کیفری در حوزه قانونی با توجه به نیازهای بیماران
- تأکید بر بسط امکان تصویب قوانین در حوزه مسئولیت کیفری پزشکان (تحمل مسئولیت با عنایت بر غیر قابل جبران بودن بعضی خسارات)

ه. کاربرد تحقیق

در حوزه ی تئوری پردازی و طراحی مدل قانون در مراحل تقنین و تصویب امر مسئولیت کیفری پزشک در روابط بین بیماران و بیمارستان ها

و. استفاده کنندگان از نتیجه پایان نامه

دانشکده های علوم قضایی، جامعه پزشکی، پزشکی قانونی و افراد عادی

ز. جنبه جدید و نوع آوری طرح

علیرغم وجود پرونده های متعدد در دادگاه و سازمان نظام پزشکی استان کرمان به موضوع جرایم پزشکی ونحوه رسیدگی به این جرایم در این استان کمتر پرداخته شده است لذا انجام این تحقیق کاری لازم و جدید می باشد.

ح.چارچوب طرح تحقیق

این تحقیق در سه فصل ارائه شده است که در فصل اول تعاریف و مفاهیم و پیشینه جرایم پزشکی به طور مشروح بیان شده و فصل دوم ماهیت و مبنای مسئولیت کیفری پزشکان و کیفیات و شرایط معافیت پزشکان از مسئولیت جزایی توضیح داده شده است. در فصل سوم مشخصات استان کرمان ،تحلیل محتوای پرونده ها و آمار مربوط به این جرایم و همچنین مراجع صالح برای رسیدگی و مراحل رسیدگی به این جرایم مورد بررسی قرار گرفته است و در پایان قانون تشکیل سازمان نظام پزشکی جمهوری اسلامی ایران بیان گردیده است

ط.مراحل اجرای طرح

پژوهش حاضر در سه مرحله انجام گرفته است که عبارتند از :

1- یافتن موضوع

2- جمع آوری اطلاعات

3- بحث و نتیجه گیری

پس از مشاوره با اساتید محترم راهنما و مشاور و انتخاب موضوع ،به جمع آوری اطلاعات ، مطالعه تعدادی از پرونده های مربوط به جرایم و تخلفات پزشکی در دادگاه و دادرسی در سال 86 پرداخته شد .علاوه بر این آمار شکایات مطرح شده در سازمان نظام پزشکی استان کرمان در سال 86 مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار گرفت.در مرحله بعد به اصلاح سر فصل ها و مواردی که باید در متن بیاید و تکمیل مطالب پرداخته شد.بعد از اصلاح سر فصل ها به بازنگری یادداشت ها

و تکمیل آن‌ها و طبقه‌بندی و استنتاج از آن‌ها اقدام شد و در مرحله آخر نیز با نگارش، تایپ و ویرایش و اصلاح کار به پایان رسید.

ی. روش‌ها و ابزار جمع‌آوری اطلاعات

با مراجعه به کتب، آرای صادره در پرونده‌های موجود در دادگستری و دادسرا و نظام پزشکی استان کرمان، مقالات، نشریات پزشکی با روش تحلیل محتوای پرونده‌ها و کتابخانه‌ای مورد استفاده قرار گرفته است.

فصل نخست:

تعاریف، مفاهیم و پیشینه جرایم پزشکی

گفتار نخست: تعاریف و مفاهیم

جهت روشن شدن بحث و پرداختن به مباحث حقوق جزای پزشکی در ابتدا لازم است به تعریف چند واژه و اصطلاح بپردازیم که راهکارهای جرایم پزشکی و دارویی را نشان می دهد.

1-جرم

واژه جرم اسم عربی است و در لغت به معنی گناه، خطا، بزه¹ آمده و جرم در اصطلاح حقوقی عملی است که قانون آن را از طریق تعیین کیفر منع کرده باشد.²

1. حسن عمید، فرهنگ فارسی عمید، نشر موسسه امیرکبیر تهران، ص 360
2. محمد جعفر جعفری لنگرودی، ترمینولوژی حقوق، ص 191
3. حسن عمید «پیشین» ص 240 - علی اکبر دهخدا، لغت نامه دهخدا، جلد 16، ص 3630

به موجب ماده 2 قانون مجازات اسلامی: «هر فعل یا ترک فعلی که در قانون برای آن مجازات تعیین شده باشد جرم محسوب می شود.»

2- خطا

خطا در لغت به معنای نادرست، ناراست، ضد صواب و گناهی که از روی عمد نباشد.¹ سهو و اشتباه² گناه غیر عمدی آمده است.³

این واژه در زبان انگلیسی معادل **Mistake** و **Fault** , **Error** به کار برده شده و در اینجا منظور خطا در حین انجام وظیفه (**Mistake while in discharge of duty**) می باشد.⁴

خطا در اصطلاح حقوقی مقابل عمد است و آن عبارتست از وصف عملی که فاعل آن دارای قوه تمییز بوده و به علت غفلت یا نسیان یا جهل یا اشتباه یا بی مبالاتی و عدم احتیاط، عملی که مخالف موازین اخلاق (خطای اخلاقی) یا قانون است مرتکب شده است. فاعل عمل خطایی برعکس فاعل عمل عمدی قصد نتیجه ندارد.⁵

خطا در زبان فارسی اعم از فعل و ترک فعل است و در معنی دیگری به جای تقصیر هم به کار رفته و آن عبارتست از: تخلف عمدی و یا غیر عمدی از یک تعهد ناشی از عقد یا از یک الزام قانونی می باشد خواه خسارتی از آن متوجه شده باشد یا نه. خطای مزبور از کسی صادر می شود که قوه تمییز داشته باشد و بتواند نتیجه عمل خود را تصور کند. در صورتی که خسارتی از آن خطا به دیگران برسد مرتکب خطا ملزم به جبران آن می شود.⁶

خطا بر دو نوع خطای جزایی و خطای حقوقی است و بدین ترتیب در تعریف خطا میتوان گفت: خطا عبارت است از انجام یا خود داری از انجام کاری که در ارتکاب آن احتمال ایراد صدمه یا زیان به غیر و یا اختلال در امری از امور اجتماعی وجود داشته باشد.⁷

3- خلاف

4. حسن عمید «همان» ج 16، ص 630
5. علی اکبر دهخدا، «پیشین» ج 21، ص 623
6. سلیمان حبیب، فرهنگ انگلیسی-فارسی، صص 268 و 300 و 619
7. محمد جعفر جعفری لنگرودی «پیشین»، ص 263
1. محمد جعفر جعفری لنگرودی «پیشین» ص 263
2. محمد جعفر جعفری لنگرودی، «همان»، ص 265
3. محمود عباسی، جرایم پزشکی و صلاحیت محاکم، سلسله مباحث حقوق پزشکی، تهران 1382، جلد 2، ص 15
4. محمد معین، لغت نامه، ج 1 ص 381

خلاف در لغت به معنی ناسازگاری کردن، مخالفت، ناحق، دروغ و در اصطلاح حقوقی عبارت است از «نوعی از جرایم که ماهیت آنها مخالف با نظامات عادی است»¹

4-تخلف

تخلف در لغت به معنی خلاف جستن، سرپیچی، روگردانی²، خلاف کردن، خلاف گفته یا پیمان خود عمل کردن³ آمده است و در اصطلاح حقوقی به معنی عدم انجام تعهد یا تأخیر انجام تعهد، ظهور خلاف آنچه که شرط شده و تجاوز مامور دولت از مقررات اداری در حین انجام وظیفه و ارتکاب خلاف قانون که در این صورت مترادف جرم است به کار می رود. تخلفات انتظامی در همین معنی به کار می رود.⁴

5-تخلف انضباطی

نقض مقررات صنفی به وسیله یک نفر از افراد آن صنف، مانند صنف وکلا و قضات، کارشناسان دادگستری و غیره تخلف انضباطی نامیده می شود.⁵ در هر جامعه ای انجمن ها، کانون ها و سازمانهای صنفی و شغلی از اجتماع افراد هم فکر و یا کسانی که دارای شغل و عنوان واحدی هستند به وجود می آید. هدف از تشکیل آن حفظ منافع صنفی افراد و یا حمایت شغلی و اجتماعی می باشد. بعضی از این اجتماعات بر حسب اهمیت و به منظور حفظ شئون اجتماعی اعضا قواعد و مقرراتی وضع نموده و برای تخلف از این مقررات هم عکس العمل و ضمانت اجرایی پیش بینی می نماید و گاهی هم مقنن دخالت نموده و کیفرها و تنبیهاتی در نظر می گیرد.

این نوع تخلفات را به طور کلی تقصیرات اداری یا تخلفات انضباطی می گویند. پس تخلفات انتظامی عبارت است از: تخلفاتی که اعضای هر جمعیت و یا انجمن به مناسبت حیثیت و

5. حسن عمید، «پیشین» ج 1، ص 381
6. محمد جعفر جعفری لنگرودی، «پیشین»، ص 143

1. محمد جعفر جعفری لنگرودی، «همان»، ص 143

شغل و مقام و وظیفه اداری یا شغل خود مرتکب می شوند. این تخلفات بر حسب مورد و اهمیت متفاوت بوده و به همین علت هم عکس العمل های آن متفاوتند که در مبحث تخلفات پزشکی به تشریح آن می پردازد.¹

6- مسئولیت

مسئولیت در لغت به معنای ضمانت، ضمان، تعهد، مؤاخذة، موظف بودن به انجام کاری، متعهد بودن، آنچه که انسان عهده دار و مسئول آن باشد از وظایف و اعمال و افعال² و در اصطلاح حقوقی مسئولیت، به تعهد قانونی شخص بر رفع ضرری که به دیگری وارد کرده است اطلاق می شود. خواه این ضرر ناشی از تقصیر خود وی باشد یا ناشی از فعالیت او شده باشد. در همین معنی ضمان را به کار برده اند و معنی آن هر نوع مسئولیت اعم از مسئولیت مالی و مسئولیت کیفری است.³

«بنابراین در هر جایی که کسی مکلف به جبران خسارات دیگری است، در برابر او مسئولیت داشته و باید پاسخگو باشد.»⁴

انواع مسئولیت شامل موارد زیر است: یکی مسئولیت جزایی و آن مسئولیتی است که قابل تقویم به پول نباشد و دیگری مسئولیت مالی یا مسئولیت مدنی که قابل تقویم به پول است. نوع دیگر مسئولیت اداری یا انضباطی است و آن عبارت است از مسئولیت ناشی از تخلف انضباطی در امور اداری.⁵

مستخدم دولت ممکن است مرتکب سه نوع جرم و تقصیر گردد:

1- جرم عمومی

2- جرایم مختص به مستخدمین دولت

3- تقصیرات انضباطی در اصطلاح حقوقی، مسئولیت، به تعهد قانون شخص بر رفع ضرری که به دیگران وارد کرده است اطلاق می شود. خواه این ضرر ناشی از تقصیر خود وی باشد یا ناشی از فعالیت او.⁶

2. محمود عباسی «پیشین» ص 16

3. حسن عمید «پیشین» جلد 2، ص 1798

4. محمد جعفر جعفری لنگرودی، «پیشین» ص 643

1. محمدرضا الهی منش، حقوق کیفری و تخلفات پزشکی، تهران مجد، 1387، ص 23

2. محمد جعفر جعفری لنگرودی «پیشین» ص 642

3. «همان منبع» ص 642

بنابراین جرایمی که فرد مرتکب می شود اعم از این که جرم عمومی باشد یا جرم مختص به حرفه ای معین و یا تخلف انضباطی موجب مسئولیت وی می باشد و بر حسب نوع مسئولیت، مجازات یا محکوم به جبران خسارت وارده می گردد.

7- غفلت

غفلت نوعی تخطی غیر عمدی است از جنس ترک (نه فعل) و عبارتست از ترک فعلی که باید انجام شود.¹

غفلت خطایی است که از اهمال و فراموشی و بی توجهی و بی اعتنائی و به عبارت دیگر ترک فعل ناشی می شود. قانون مجازات اخلاالگران صنعت نفت خطای کیفی را منحصر به دو خطای بی مبالاتی و غفلت نموده و در تبصره ماده 8 بیان می دارد: «منظور از بی مبالاتی اقدام به امری است که مرتکب نمی بایست به آن مبادرت نموده باشد و منظور از غفلت خودداری از امری است که مرتکب می بایست به آن اقدام نموده باشد. اعم از اینکه منشأ بی مبالاتی یا غفلت عدم اطلاع و عدم مهارت یا عدم تجربه یا عدم رعایت قانون یا مقررات یا اوامر یا عرف و عادت باشد.»

بنابراین معنای اصطلاحی غفلت همان بی مبالاتی است، مانند راننده ای که برای صرف غذا در کنار جاده بیابانی در شب اتومبیل خود را جلوی رستورانی پارک کرده و وارد رستوران شود بدون این که چراغ نور بالای اتومبیل خود را خاموش کند. در نتیجه راننده ای که از سمت مقابل می آید با توجه به این نور منحرف، با اتومبیل یا عابری تصادف نماید و یا سوزن بانی در پست نگهبانی به خواب رفته و فراموش نماید به موقع سوزن عوض کند و در نتیجه قطار از ریل خارج و موجب بروز حادثه ای گردد.

اگر غفلت را با قصور و تقصیر مقایسه کنیم خواهیم دید که غفلت در واقع مترادف قصور است و تنها تفاوت آن با قصور در این است که غفلت مختص ترک فعل است ولی قصور ممکن است گاهی در انجام فعل نیز حاصل شود.²

8- قصور

4 «همان منبع» ص 491
1. محمود عباسی، «پیشین»، ص 19

قصور که مصدر عربی و در مقابل تقصیر است در لغت به معنی «فرو ماندن، عاجز گردیدن، کوتاه آمدن، فرو نشستن، از کاری باز ایستادن، واگذاشتن کاری از روی عجز و درماندگی» است.¹ و در اصطلاح حقوقی عبارت است از ترک یک قانون الزامی بدون این که مسامحه ای در آن کرده باشد.²

قصور در فقه نیز مقابل تقصیر به کار رفته است.³

9- تقصیر

تقصیر که مصدر عربی است، در لغت به معنای «کوتاهی کردن، در کاری کوتاهی و سستی و خطا کردن⁴ گناه، خطای عمدی، قصور و کوتاهی سهو و غفلت و خطا و جرم و غفلت و عیب⁵ آمده است.

تقصیر از نظر حقوق مدنی «ترک عملی است که شخص ملزم به انجام آن است یا ارتکاب عملی که از انجام دادن آن منع شده است.»⁶ قسمت نخست را تفریط و قسمت دوم را تعدی می نامند و تقصیر اعم از تعدی و تفریط است و از نظر حقوق جزا تقصیر «ترک الزام قانونی است که جزای آن مجازات باشد. تقصیر را مترادف جنحه کوچک نیز به کار برده است»⁷

تفاوت قصور با تقصیر در این است که قصور به خطایی اطلاق می شود که از روی سهو سر زند، در حالی که تقصیر به خطای عمومی گفته می شود.

قانونگذار در تبصره ذیل ماده 336 قانون مجازات اسلامی تقصیر را به جای خطا به کار برده و مصادیق آن را بی احتیاطی، بی مبالاتی، عدم مهارت و عدم رعایت نظامات دولتی ذکر کرده است.

2. حسن عمید «پیشین» جلد 2 ص 1581
3. محمد جعفر جعفری لنگرودی «پیشین» ص 547
4. همان «ص» 547
5. حسن عمید، «پیشین» ج 1، ص 600
6. علی اکبر دهخدا «پیشین» جلد 2، ص 842
1. محمد جعفر جعفری لنگرودی، «پیشین» ص 157
2. همان «ص» 175
3. قیس بن محمد آل شیخ مبارک، مترجم محمود عباسی، حقوق و مسئولیت در آیین اسلام، انتشارات حقوقی، سال 1337، ص 40